

Остапенко Е.О.,
старший викладач
кафедри іноземних мов
фінансово-економічного факультету
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

САМОРОЗВИТОК СТУДЕНТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті досліджена проблема саморозвитку студентів в університеті. Доведена взаємозалежність саморозвитку та самостійної пізнавальної діяльності, розглянуті основні аспекти саморозвитку і самоуправління пізнавальною діяльністю студентів. Автор статті дає визначення понять «саморозвиток» і «самостійна пізнавальна діяльність», описує шляхи формування готовності студентів до саморозвитку.*

***Ключові слова:** саморозвиток, самостійна пізнавальна діяльність, самоуправління пізнавальною діяльністю.*

***Аннотация.** В статье исследуется проблема саморазвития студентов в университете. Доказывается взаимозависимость саморазвития и самостоятельной познавательной деятельности, рассматриваются основные аспекты саморазвития и самоуправления познавательной деятельностью студентов. Автор статьи даёт определение понятиям «саморазвитие» и «самостоятельная познавательная деятельность», описывает пути формирования готовности студентов к саморазвитию.*

***Ключевые слова:** саморазвитие, самостоятельная познавательная деятельность, самоуправление познавательной деятельностью.*

***Abstract.** The problem of a student self-development at the university is examined in the article. The interdependence of self-development and personal cognitive activity is proved. The basic aspects of self-development and self-management of cognitive process are considered. The author gives definitions of such notions as «self-development» and «personal cognitive activity», describes the ways of a student readiness formation for self-development.*

***Key words:** self-development, personal cognitive activity, self-management of cognitive process.*

Проблема «саморозвитку» привертає увагу багатьох науковців і детально вивчається в роботах Л. Виготського, О. Леонт'єв, С. Рубінштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Слободчикова, Г. Цукерман, Б. Мастерова, П. Каптерєва, Л. Зязюн, Л. Кулікової, В. Маралова, Т. Тихонової, Г. Селевко, В. Андрєєва та ін. Проблема «професійного саморозвитку особистості» досліджується такими науковцями, як Г. Балл, Є. Ісаєв, С. Косарецький,

В. Слободчиков, М. Костогризов, Л. Мітіна, В. Веретенников, Е. Хайрулліна, Т. Тихонова, П. Харченко, Р. Цокур та інші.

Незважаючи на незмінну актуальність теми та значну кількість робіт, які присвячені феномену «саморозвиток», не існує усталеного визначення цього поняття, залишаються недостатньо опрацьованими та потребують додаткової уваги засоби формування готовності студентів до особистісного та професійного саморозвитку, потребують уточнення форми та методи цього процесу, що і зумовило наш інтерес до досліджуваної проблеми.

Мета статті полягає в тому, щоб дати визначення термінам «саморозвиток» та «самостійна пізнавальна діяльність», пояснити й обґрунтувати їх взаємозалежність, репрезентувати засоби формування готовності студентів до саморозвитку через самоуправління пізнавальною діяльністю в освітньо-рефлексивному середовищі, створеному на практикологічних принципах за допомогою застосування аутометодичних дій у навчальному процесі на прикладі дисциплін з англійської мови.

Феномен «саморозвиток» став предметом досліджень багатьох філософів, психологів та педагогів. Теоретичним підґрунтям для розуміння понять «розвитку та саморозвитку» слугують основні закони діалектики. Закон єдності та боротьби протилежностей розкриває джерело розвитку, закон переходу кількісних змін у якісні обґрунтовує його механізми, закон заперечення пояснює розвиток у його напрямках, формах та результатах. Саморозвиток особистості спричинюється притаманними їй суперечностями, які людина вирішує в процесі діяльності та пізнання світу навколо [9]. Для детального аналізу напрацювань психології та педагогіки із цієї теми ми провели дослідження, у результаті якого розробили ряд класифікацій, які узагальнили наявний доробок [5].

Для висвітлення психологічних та педагогічних основ саморозвитку наведемо декілька прикладів цієї дефініції. Так, В. Маралов стверджує, що саморозвиток — це фундаментальна здатність людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, яка характеризується вмінням здійснювати особистісний вибір на основі пізнання себе [3]. К. Вазіна, М. Мамардашвілі й О. Суворов вважають, що шлях до саморозвитку — це гармонізація відносин із собою та з навколишнім середовищем. М. Мамардашвілі розглядає саморозвиток як акт «збирання» власного життя та організацію своєї свідомості в єдине ціле [6]. Сутність будь-якого саморозвитку, на думку О. Суворова, полягає в якісній зміні бачення світу, самого себе, своєї ролі в ньому,

у перебудові не тільки відносин зі світом/із собою та спілкування з іншими, а й в активізації власних вчинків [8].

Ми абсолютно погоджуємося із цими визначеннями і розуміємо поняття «саморозвиток» як усвідомлену потребу в самовдосконаленні, особливу здатність особистості, яка має глибоке психологічне підґрунтя, піддається педагогічному впливу, свідомо реалізується в житті та може характеризуватися як позитивною, так і негативною динамікою.

Саме тому формування готовності майбутнього економіста до професійного саморозвитку має надзвичайну актуальність й охоплює широке коло питань, які пов'язані з навчанням та науковою діяльністю, самостійною роботою, із самостійною пізнавальною діяльністю, пізнавальним інтересом, кореспондуються з тим, як студенти проводять свій вільний час, які фільми обирають для перегляду, якій мові при цьому надають перевагу (рідній чи тій, що вивчають), для чого використовують інтернет-ресурси (розваги чи навчання), що домінує в їх сферах інтересів, чого прагнуть у своєму житті.

Саморозвиток визначає рівень самореалізації особистості в життєдіяльності і зокрема в навчанні. Здатність і бажання займатися саморозвитком значною мірою залежать від якостей особистості, що формуються в соціальному середовищі та залежать від сприймання та засвоєння людиною моральних, етичних, соціальних норм і цінностей. Вирішальне значення для такого сприйняття має досвід особистості, який визначає якісно-кількісні параметри світогляду. А отже — і вибору життєвих цілей та здатності до самоуправління особистості, формування спрямованості [4, с. 374].

Варто наголосити, що особистісний та професійний саморозвиток студента в навчанні ґрунтується на результатах його самостійної пізнавальної діяльності. У цьому питанні ми поділяємо думку М. Солдатенка, який самостійну пізнавальну діяльність (СПД) вважає системою, у якій зміст, обсяг, методи роботи й результати залежать від досить великої кількості факторів, бачить СПД однією з форм навчання в закладі освіти та методом чи засобом самонавчання (самоосвіти) і визнає не тільки навчально-пізнавальну діяльність, але й пізнавальну діяльність у більш широкому розумінні, тобто таку, яка відбувається постійно під час перегляду телепередач, читання художньої літератури, спілкування, спостереження за людиною, природою та ін. [7].

На нашу думку, самостійна пізнавальна діяльність — це система самостійних пізнавальних дій, спрямованих на досягнення певної педагогічної мети, засіб саморозвитку, загальний широкого

спрямований пізнавальний процес особистості, ефективність якого залежить від сформованого ставлення до навчання та професійного саморозвитку, визначення мети, розроблення плану її досягнення, встановлення певних строків та подальшої наполегливої реалізації свого плану.

При свідомому позитивному або переважно позитивному ставленні до самостійної та навчально-пізнавальної діяльності студенту не доводиться докладати надмірних зусиль для успішного навчання. Високий рівень пізнавального інтересу зумовлює бажання навчатися. За умов індивідуального або негативного ставлення до навчально-пізнавальної діяльності та самостійної пізнавальної діяльності зокрема, студенту потрібна допомога. Ззовні він має отримати стимул, але ефект такого впливу може бути недостатньо тривалим, якщо у студента не віднайдуться відповідні мотиви та не відбудеться перехід мотивації в цілепокладання. Без належного досвіду самоуправління від студента не доводиться очікувати високих результатів, оскільки він не знає своїх особливостей сприйняття інформації, не вміє навчатися, не може організувати себе та свій час. Знайомство з теорією самоуправління та напрацювання студентом власного арсеналу методів самоуправління та їх постійне застосування може значно покращити його результати та сприяти формуванню його готовності до саморозвитку. Отже, можна говорити про взаємозалежність самостійної пізнавальної діяльності й саморозвитку та про тісний зв'язок результатів саморозвитку з навичками самоуправління.

Самоуправління пізнавальною діяльністю, за Л. Журавською, включає в себе цілепокладання, самопланування, самомотивацію, самоорганізацію та самоконтроль [4, с. 375]. Ураховуючи тісну взаємозалежність самостійної пізнавальної діяльності та саморозвитку особистості, ми вважаємо за потрібне навчити студента свідомо організовувати власну пізнавальну діяльність, керувати нею. Отже, йдеться про самоуправління пізнавальною діяльністю в освітньо-рефлексивному середовищі, створеному на психологічних принципах за допомогою аутометодичних дій. Варто зазначити, що організаційний підхід відрізняється ізоморфністю та може бути застосованим на базі будь-яких дисциплін, зокрема при вивченні іноземних мов. Відтак, передбачається виконання таких кроків: 1) проведення професійно орієнтовної самодіагностики; 2) здійснення аналізу індивідуальних результатів, рефлексії; 3) визначення персональної траєкторії самовдосконалення (конкретизації цілей); 4) складання програми особистісно професійного саморозвитку (постановка завдань); 5) реалізація власної

програми саморозвитку; 6) проведення повторної професійно орієнтовної самодіагностики, фіксація змін; 7) здійснення аналізу індивідуальних результатів, саморефлексії, групової рефлексії; 8) визначення програми подальшого особистісно професійного саморозвитку (постановка завдань); 9) реалізація програми особистісно професійного саморозвитку; 10) аналіз результатів, рефлексія.

У рамках вищеназваних кроків для здійснення самоуправління пізнавальною діяльністю була використана модифікована нами методика аутометодичних дій самостійної навчальної діяльності І. Гініатулліна, яка включає в себе: 1) дії аутометодичної мотивації; 2) дії аутометодичної орієнтації та планування; 3) аутометодичні дії реалізації програми пізнавального акту; 4) дії аутометодичного контролю та корекції [2, с. 60].

Алгоритм самомотивації ґрунтується на аутометодичних діях і починається з діагностики свого мотиваційного стану.

Enjoy the study! Дії аутометодичної мотивації. 1) шляхом самоспостереження та самооцінки потрібно визначити своє ставлення до певної навчально-пізнавальної діяльності (переважно позитивне, індіферентне або негативне ставлення (за умов негативного ставлення необхідно з'ясувати причини, проаналізувати їх, знайти позитивні сторони та зробити висновки); 2) аутометодичні дії «самоналаштування» на навчально-пізнавальну діяльність та подолання непродуктивного мотиваційно-психологічного стану потребує: а) підтвердити та закріпити наявність пізнавального інтересу, акцентувати позитивне ставлення до навчальної діяльності та бажання її здійснювати; б) усвідомити, прийняти і внутрішньо посилити значення позитивних стимулюючих впливів, надати мотивам особистісного сенсу; в) самостійно сформувати елементи «позитивного» самоналаштування шляхом: *самопереконавання*, підкріплення думки про важливість пізнавальної діяльності, *формування установки* на якісне й успішне виконання дії для досягнення необхідного результату, *використання аутосугестивних мовних формул*, у яких поєднується позитивне ставлення до майбутньої діяльності, посилюється впевненість у своїх силах (наприклад, «*Every day, in every way, I'm getting better and better*», «Я навчаюсь та працюю із задоволенням, я впевнений в успіху, з кожним днем мої результати стають кращими» і т.д.); *актуалізація почуття успіху в навчанні*, фіксація в пам'яті моментів успіху та їх пригадування (наприклад, формування фотоальбому «Мої досягнення», ведення щоденнику «Мої успіхи» і т.д.); *прогнозування майбутнього результату*, са-

мопідкріплення в уяві, створення відчуття задоволення від отриманого результату, візуалізація майбутнього успіху (побачити себе задоволеним), *акцентування кожного проміжного моменту успіху в навчанні*: самосхвалення, самозаохочення; актуалізація у свідомості постаті професійно-мовного авторитету (носій мови, улюблений викладач або вдалий образ актора з фільму і т.д.); *подолання неоптимальних мотиваційно-психологічних станів, у тому числі пов'язаних з недостатнім рівнем володіння іноземною мовою*, побоюваннями говорити, побоювання зробити помилку і т. д.: *самонаказ*, самоналаштування на початок дії з ігноруванням наявного неоптимального психологічного стану (вольовий акт, з впевненістю, що з початком діяльності психологічний дискомфорт буде редукувати); уявне *порівняння* майбутньої навчальної діяльності з *менш привабливими для себе видами діяльності*; залучення себе до діяльності шляхом виконання в її початковій фазі напевне успішних, добре засвоєних мовних дій, які не суперечать пізнавальному акту; свідомо зміна деяких параметрів мови для *підкреслення ознак впевненої в собі людини* (наприклад, зміна голосності, темпу, інтонаційних характеристик, міміки, жестикуляції, підвищення чіткості артикуляції і т.д.); *свідоме применшення значущості подій*, які відбулись або відбудуться, формування спортивного сприйняття навчання *«Everything is hard before easy»* — освоєння складної діяльності передбачає долаття невдач, отже — бачити помилки, виправляти їх, прагнути досконалості, але *не драматизувати*; цілеспрямоване правильне повторення дії з внутрішнім емоційним акцентуванням; рефлексія діяльності і, як наслідок, — самостійне оперативне усунення причин неуспішної комунікативної діяльності — *не допускати заглиблення негативної емоції*, якомога швидше знайти заміну словоформи, дібрати необхідний еквівалент, висловити думку інакше, пізніше зробити повторний аналіз, вивчити нову лексику; *самовідволікання від невдачі* в навчальній діяльності, якщо така мала місце, шляхом тимчасового *переключення уваги* на інший вид діяльності (читання іншомовного тексту, прослуховування улюблених пісень, перегляд короткометражних комедійних фільмів на іноземній мові); *винагорода за досягнення* певної мети або успішне виконання вагомих пунктів свого плану також можуть слугувати самопідкріпленням при створенні позитивного ставлення до навчально-пізнавальних завдань.

Подібні методи мають виключно «внутрішній», особистісний характер, сприяють подоланню відчуження мислення від нерідної

мови, утіленню англійської або будь-якої іншої мови у внутрішній світ тих, хто навчається.

Plan and follow! Pursue perfection! Аутометодичні дії орієнтації та планування¹. Аутометодичні дії цілепокладання: 1) визначення пріоритетів; 2) формулювання загальних цілей навчання, врахування вимог освіти впродовж життя; 3) формулювання стратегічних, тактичних й оперативних цілей, визначення довгострокових, середньострокових та короткострокових цілей; 4) усвідомлення особистісного значення кожного пункту з проміжних та кінцевих цілей; 5) постановка конкретних навчальних задач, усвідомлення їх ролі; 6) формування установки на досягнення мети. Цілі мають відповідати принципам «SMART», тобто мають бути — конкретними (specific), вимірюваними (measurable), досяжними (achievable), реалістичними (realistic) та повинні мати термін реалізації (time-bound) [9, с. 208]. 2. Аутометодичні дії орієнтації в методах та засобах. Поступове свідоме *засвоєння важливих закономірностей опанування іноземної мови*: пріоритетності практики комунікативно спрямованої діяльності; співвідношення та єдності знань, умінь та навичок, розуміння своїх особливостей сприйняття та засвоєння інформації, удосконалення вмій пізнавальної діяльності; важливості власних зусиль та максимальної активності й частоти виконання дій та застосування на практиці способів психологічної саморегуляції, налаштування себе на перемогу в подоланні труднощів при вивченні мови.

Методична саморегуляція довільного запам'ятовування та пригадування мовного матеріалу за допомогою *використання мнемонічних прийомів*: логіко-аналітичні (аналіз внутрішньої форми мовної одиниці, знаходження співвідношень, паралелей, порівнянь, протиставлень, групування, складання логічних та комунікативно-ситуативних «ланцюжків» і т.д.), оживлення образних уявлень, включення в особистісно-значущі асоціації, емоційне підсилення, емоційне акцентування, ритміко-мелодичне тонування, римування, гра слів; графічне виділення та ілюстрування, згадування за допомогою поновлення асоціативних зв'язків і т.д.

Аутометодична вольова мобілізація, концентрація, своєчасне переключення та адекватний ситуації розподіл уваги між пізнавальними завданнями та діями. Організаційно-планувальні дії: усвідомлення та виявлення для себе структури пізнавальної діяльності, її форми, місця проведення, часу, організація самостійної чи групової роботи (методичне узгодження, аутометодичне визначення ролей усіх учасників у пізнавальній діяльності).

Enhance results! Аутометодичні дії реалізації програми пізнавального акту. 1. Довільна аутометодична ініціація та регуляція дій наміченої програми навчальної діяльності. Планомірний перехід від однієї діяльності до іншої, регуляція режиму роботи, включаючи її необхідну інтенсифікацію та закінчення роботи. 2. Аутометодичні дії для забезпечення оптимальної працездатності (визначення та врахування своїх найефективніших годин), гігієни праці та організації робочого місця.

Evaluate and develop! Аутометодичні дії контролю та корекції 1. Процесуальний аутометодичний контроль виконання предметних, професійно-прикладних та методичних дій, включаючи: дії загального контролю за виконанням наміченої програми та відповідної корекції; методичні дії мовного самоконтролю, актуалізації, визначення та реалізації способів усунення труднощів, які з'явилися. 2. Виконання самоперевірки усного та писемного мовлення, контроль результатів, усунення недоліків, повторне виконання завдань для корекції. 3. Самооцінка результатів, визначення стану реалізації наміченої програми, аналіз причин неповної реалізації, виявлення типових для себе складностей та шляхів їх усунення; практичний облік результатів методичного аналізу проведеної навчальної діяльності.

Отже, аутометодичні дії застосовані для самоуправління пізнавальною діяльністю студентів в освітньо-рефлексивному середовищі, створеному на праксиологічних принципах, які включають в себе цілепокладання, самопланування, самомотивацію, самоорганізацію та самоконтроль сприяють готовності студентів до саморозвитку, формують особистість, схильну до рефлексії, здатну керувати своїми потребами і мотивами (рефлексія проводиться в таких напрямках: 1) мотивація, цілі, потреби — самомотивація, самоналаштування; 2) фіксація уваги на отриманні нових знань, умінь, навичок; 3) професійне спрямування діяльності; 4) самозвіт, саморегуляція, фіксація уваги на досягненні поставленої мети), налаштовану на визначення сутності бажаних результатів, конкретизацію цілей та завдань, організацію досягнення максимальної самоефективності в навчанні та житті, готову до безперервного особистісного та професійного саморозвитку.

Література

1. Айзенк М. В., Андерсон М., Баддлі А. Память. — М.: Питер, 2011. Тренируйте свою память. Мнемонические приемы для улучшения памяти <http://psyfactor.org/lib/memory2.htm>

2. Гиниатуллин И. А. Самостоятельная учебная деятельность по овладению иностранным языком на специальном факультете: учебное пособие к спецкурсу / И. А. Гиниатуллин. — Свердловск: Изд-во ГПУ, 1990. — 93 с.

3. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития / В. Маралов. — М.: Academia, 2002. — 250 с.

4. Психологія та педагогіка: навч. посіб. / Л.А. Колесніченко, М.В. Артюшина, О.М. Котикова та ін.; за заг. ред. Л.А. Колесніченко. — К.: КНЕУ, 2008. — 408 с.

5. Остапенко Е. О. Дослідження підходів до визначення поняття «саморозвиток»: Наукові записки / Е. О. Остапенко // Науково-методичний журнал. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — Т. 136. — Вип. 123. (Педагогіка). — С. 49-54.

6. Селевко Г.К. Технології розвиваючого образования / Г. Селевко. — М.: НИИ школьных технологий, 2005. — 192 с.

7. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності: монографія / М. М. Солдатенко. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. — 198 с.

8. Суворов А.В. Человечность как фактор развития личности: автореф. дис. д-ра психол. наук / Суворов А.В.. — М., 1996. — 57 с.

9. Тренінгові технології навчання економічних дисциплін: навч. посіб. / Г.О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М.В. Артюшина та ін.; за ред. Г.О. Ковальчук. — К.: КНЕУ, 2006. — 320 с.

УДК 37.091.31–051:37.091.267

Романюк О. І.,
старший викладач
кафедри іноземних мов факультету
міжнародної економіки і менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті розглянуто розвиток педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю, аналізуються дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців, які стосуються питань профе-